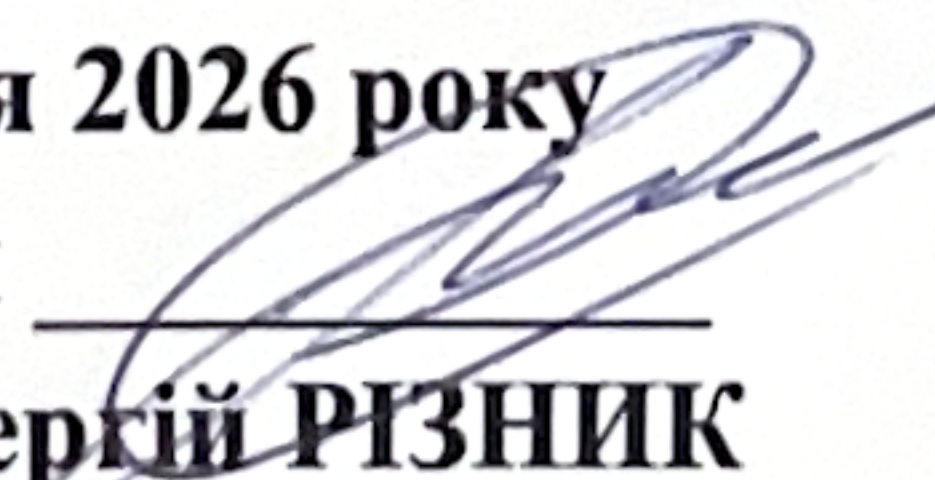

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ЛЕКСИЦІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРО ВІЙНУ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська
мова і література», ОПП «Українська
і англійська мови: переклад
та редагування»
Поліни Юріївни НОВІК

Науковий керівник:
к.філол.н., доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Оксана СУХОВІЙ

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
№ 16 від 5 червня 2026 року
завідувач кафедри
к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено комплексному лінгвістичному аналізу динамічних змін в українському лексиконі, зумовлених російсько-українською війною. Актуальність зумовлена потребою моніторингу новітнього мілітарного узусу та зіставлення механізмів вербалізації екстремального досвіду в різних дискурсивних моделях. Новизна дослідження зумовлена структурованим описом воєнних трансформацій українського лексикону, укладанням реєстру новітніх військових номенів обсягом понад 500 одиниць та лінгвістичним аналізом механізмів вербалізації екстремального досвіду. У роботі також запропоновано трирівневу модель функціонування мілітарної лексики в текстах авторів-очевидців та здійснено зіставний аналіз її прагматичного потенціалу в художній есеїстиці, его-документах і публіцистиці.

У результаті дослідження укладено реєстр військових номенів, здійснено їх класифікацію та виявлено жанрово-стильову поляризацію. Доведено вплив екстралінгвальних чинників на інтенсифікацію українського словотвору й трансформацію конотацій ідеологем.

Структура: кваліфікаційна робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. У праці здійснено комплексний теоретичний огляд мовної динаміки та мілітарного дискурсу в екстремальних умовах, у межах якого запропоновано й обґрунтовано трирівневу модель функціонування мілітарних номінацій (номінативний, субстандартний та метафоричний рівні); проведено тематичну стратифікацію новітнього військового лексикону за п'ятьма домінантними мікросистемами та схарактеризовано специфіку пенітенціарного соціолекту в умовах ізоляції; за результатами дослідження виявлено жанрово-стильову поляризацію у вербалізації воєнного досвіду й зіставлено мовні моделі авторів-

очевидців у межах художньої есеїстики, відображення травми в его-документі та маркування колабораціонізму в аналітичній публіцистиці; укладено реєстр новітньої мілітарної лексики та військових номенів обсягом понад 500 одиниць.

Ключові слова: мілітарна лексика, військовий дискурс, соціолект, ідіостиль, неолексема, деривація, художня есеїстика, его-документ, публіцистика.

ABSTRACT

The qualification thesis is devoted to a comprehensive linguistic analysis of dynamic changes in the Ukrainian lexicon caused by the Russian-Ukrainian war. The relevance of the study is determined by the need to monitor emerging military usage and to compare the mechanisms of verbalizing extreme experience across different discursive models. The novelty of the research stems from a structured description of the wartime transformations within the Ukrainian lexicon, the compilation of a register of emerging military nominations comprising over 500 units, and a linguistic analysis of the mechanisms used to verbalize extreme experience. Additionally, the thesis proposes a three-level model for the functioning of military vocabulary in the texts of eyewitness authors and provides a comparative analysis of its pragmatic potential in literary essays, ego-documents, and publicistic writing.

As a result of the study, a register of military nominations has been compiled, their classification has been carried out, and genre-stylistic polarization has been identified. The influence of extralinguistic factors on the intensification of Ukrainian word formation and the transformation of ideological connotations has been demonstrated.

Structure: the scholarly work comprises an introduction, two chapters, conclusions, a list of references, and appendices. The thesis provides a comprehensive theoretical overview of language dynamics and military discourse under extreme conditions, within which a three-level model of the functioning of military nominations (nominative, substandard, and metaphorical levels) is proposed and substantiated; a thematic stratification of the emerging military lexicon is conducted across five dominant microsystems, and the specific nature of the penitentiary sociolect in conditions of isolation is characterized; based on the research results, genre-stylistic polarization in the verbalization of wartime experience is identified, and the linguistic models of eyewitness authors are compared

within the scope of literary essays, trauma representation in ego-documents, and labeling of collaborationism in analytical publicistic writing; a register of emerging military vocabulary and military nominations comprising over 500 units has been compiled.

Keywords: military vocabulary, war discourse, sociolect, idiostyle, neologism, derivation, literary essay, ego-document, publicistic writing.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ ТА МОВНОЇ ДИНАМІКИ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	13
1.1. Поняття мовної динаміки та чинники трансформації лексичної системи в екстремальних умовах.....	13
1.2. Теоретичні підходи до визначення мілітарної лексики та термінології в сучасній лінгвістиці	15
1.3. Функціонально-стилістичний потенціал воєнної прози: проблема авторської ідентичності та автентичності тексту.....	18
1.4. Методологічний інструментарій аналізу динамічних процесів у художньому мовленні.....	20
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНА ДИНАМІКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВОЄННІЙ ПРОЗІ ТА ПУБЛІЦИСТИЦІ	25
2.1. Тематична стратифікація мілітарної лексики в есеїстиці А. Чеха («Точка нуль»).....	25
2.2. Лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний вимір публіцистичного дискурсу (Д. Казанський, М. Воротинцева «Як Україна втрачала Донбас»).....	28
2.3. Лексико-семантичний та стилістичний аналіз его-документа В. Суботіної «Полон»	30
2.4. Семантична деривація та реконцептуалізація загальноживаної лексики в сучасному мілітарному дискурсі.....	34
Висновки до розділу 2	37
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського лінгвокультурного та соціокультурного простору ознаменований кардинальними змінами, спричиненими тривалою російсько-українською війною. Позамовні чинники, пов'язані з геополітичними трансформаціями, військовими діями та досвідом екзистенційних потрясінь суспільства, безпосередньо впливають на мовну систему, посилюючи процеси номінації, деривації та переосмислення лексичного складу. Військовий дискурс сучасності став головним майданчиком для формування нових мовних явищ, де професійна термінологія, жаргонізми та неолексеми проникають у різні функціональні стилі української мови.

Вивчення мілітарної лексики та специфіки її художньої, мемуарної та публіцистичної адаптації є одним із пріоритетних завдань сучасної лінгвістики. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена декількома взаємопов'язаними факторами:

1. Необхідністю комплексної фіксації та лінгвістичного опису нових лексичних одиниць, які виникають у живому мовленні комбатантів, полонених і суспільствознавців та миттєво інтегруються в літературний обіг. Мова війни швидко еволюціонує, тому фіксація її зрізів у текстах сучасної прози, его-документів та публіцистики має важливе значення для кодифікації новітнього військового узусу.

2. Важливістю дослідження прагматистичного потенціалу мілітарної лексики в контексті індивідуального авторського стилю. Аналіз художньо-документальної прози дає змогу простежити, як сувора військова номенклатура, технічний сленг та в'язнично-табірний жаргон трансформуються в художні образи, виконуючи функції емоційної експресивізації, дегероїзації окопного побуту або психологічного захисту мовної особистості в умовах граничної травми й неволі.

3. *Жанрово-стильовим та зіставним вектором роботи.* Більшість сучасних мовознавчих праць зосереджені на аналізі військового сленгу в медіадискурсі або соціальних мережах. Натомість зіставне дослідження функціонування мілітарних номенів у межах трьох різних дискурсивних моделей здійснюється в українському мовознавстві вперше. Це дозволяє виявити загальномовні та вузькостильові закономірності адаптації військових новотворів.

4. *Загальним вектором на деколонізацію та суверенізацію українського мовного простору.* Дослідження ілюструє, як українська мова виробляє власні словотвірні моделі для кодування нових мілітарних реалій та водночас лінгвістично маркує і деконструює мову й пропаганду ворога. Теоретичне підґрунтя роботи становлять фундаментальні праці українських та закордонних лінгвістів у галузі неології, соціолінгвістики, стилістики та дискурсології. Дослідження спирається на теоретичні положення про динаміку лексичної системи мови (Д. Мазурик, О. Стишов, О. Сербенська), концепції взаємодії мови та суспільства (Л. Масенко), а також на сучасні розвідки військового дискурсу та мілітарного сленгу (О. Тараненко, Л. Кравченко, Н. Яценко).

Об'єкт дослідження – лексична система сучасної української мови в аспекті її динамічних трансформацій, зумовлених російсько-українською війною.

Предмет дослідження – склад, семантичні деривації та функціонально-стилістичні особливості мілітарної лексики.

Мета роботи – виявлення та систематизація динамічних змін у лексичній системі сучасної української мови, що виникли внаслідок російсько-української війни, а також з'ясування функціонально-стилістичних відмінностей у вербалізації воєнного досвіду авторами-очевидцями.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати теоретичні засади вивчення неолексики та мілітарного дискурсу в сучасній лінгвістиці.
2. Ознайомлення з матеріалами та наявною воєнною літературою
3. Укласти реєстр лексичних інновацій та термінологічних одиниць, зафіксованих у досліджуваних текстах А. Чеха, В. Суботіної, Д. Казанського та М. Воротинцевої.
4. З'ясувати семантичну структуру неосемантизмів та особливості їхнього вживання в контексті війни.
5. Визначити тематичні групи військової лексики та професіоналізмів, що забезпечують документальну точність викладу.
6. Схарактеризувати роль експресивної, розмовної та жаргонної лексики у відтворенні психологічного стану особистості в екстремальних умовах бойових дій та полону.
7. Встановити спільні та специфічні риси у використанні мовних засобів журналістами (зовнішній огляд) та авторами-комбатантами (внутрішнє переживання).
8. Обґрунтувати вплив позамовних (екстралінгвістичних) чинників на інтенсивне поповнення словникового складу сучасної української мови.

Методологічна основа дослідження. Методологія роботи базується на принципах детермінізму (зумовленості мовних явищ суспільними процесами), системності й антропоцентризму (розгляду мови через призму досвіду людини на війні). Доцільність обраного підходу зумовлена необхідністю досліджувати мілітарну лексику не ізольовано, а в живому контексті художньо-документальних та публіцистичних творів, де слово набуває додаткових смислових конотацій.

Методи вирішення поставлених завдань. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів емпіричного й теоретичного рівнів:

- *метод лінгвістичного спостереження та описовий метод* – для виявлення, вилучення з текстів та систематизації мілітарних одиниць;
- *структурно-семантичний аналіз* – для дослідження внутрішньої структури та значень нових лексем;
- *дериваційний аналіз* – для з'ясування моделей утворення військових аббревіатур, жаргонізмів та неолексем (наприклад, суфіксації);
- *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* – для визначення прагматичних функцій сленгу та професіоналізмів в індивідуальному стилі авторів;
- *метод стилістичного зіставлення* – для виявлення специфіки функціонування лексики в есеїстиці, мемуарах та аналітичній публіцистиці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що укладений реєстр новітньої мілітарної лексики із точним посиланням на сторінки джерел може бути використаний у лексикографічній практиці при укладанні словників військового сленгу та неологізмів. Матеріали дослідження можуть слугувати підґрунтям для розробки спецкурсів із соціолінгвістики, стилістики тексту, медіалінгвістики із сучасної української літератури в закладах вищої освіти.

Джерельну базу дослідження утворюють три взаємопов'язані сегменти матеріалу, що забезпечують комплексність та всебічність здійсненого лінгвістичного аналізу. Нормативним базисом для верифікації семантичної еволюції, дериваційних процесів та встановлення вихідних словникових значень слугували лексикографічні джерела та академічні видання, серед яких «Словник української мови» в 11 томах (СУМ-11), «Словник української мови» у 20 томах (СУМ-20), а також фундаментальна колективна праця Інституту української мови НАН України «Українське термінознавство XX – початку XXI століття» (2023). Безпосередній емпіричний матеріал дослідження обсягом понад 500 одиниць новітнього мілітарного

лексикону було дібрано методом суцільної вибірки з різножанрових дискурсивних моделей авторів-очевидців, де художньо-документальну есеїстику репрезентує збірка А. Чеха «Точка нуль», яка відбиває специфіку лінгвального сприйняття фронтової дійсності письменником-комбатантом; мемуарну прозу та категорію его-документів представлено книгою В. Суботіної (Нави) «Полон», що фіксує унікальний голос захисниці «Азовсталі» в умовах суворої пенітенціарної ізоляції; а воєнно-політичну публіцистику ілюструє аналітична праця Д. Казанського та М. Воротинцевої «Як Україна втрачала Донбас», яка відображає особливості документального маркування колабораціонізму та трансформації суспільних ідеологем. Методологічний та теоретичний фундамент кваліфікаційної роботи сформували науково-теоретичні джерела провідних українських мовознавців, опубліковані у період 2021–2025 років, присвячені розвідкам у царині військового дискурсу, лінгвоперсонології та неолексики. Зокрема, у дослідженні використано наукові здобутки Н. О. Яценко щодо історичних етапів еволюції та деривації військових номінацій; М. І. Пентиліук та Т. Г. Окунович у контексті обґрунтування лінгвоперсонологічного моделювання та розробки матриці мовного портрета автора-очевидця; О. А. Стишова, чиї праці присвячені системному аналізу мілітарних неолексем, процесів неосемантизації та прагматистичного потенціалу військового сленгу в сучасному медіапросторі й воєнній прозі; К. Г. Городенської, яка концептуалізувала семантичні трансформації національної мовної картини світу під впливом екстралінгвального чинника війни; а також В. М. Каліщука та Л. В. Кравченко, у полі зору яких перебуває соціолінгвістична функціональність, стратифікація та специфіка кодифікації субстандартних елементів сучасної військової комунікації. Доцільність вибору зазначених джерел зумовлена кардинальною відмінністю екзистенційного досвіду авторів та специфікою їхніх

ракурсів споглядання воєнної реальності. Зокрема, досліджуваний матеріал поєднує погляд професійних журналістів, трагічний межовий досвід військовослужбовиці, що пережила полон, а також внутрішню окопну рецепцію військовослужбовця, чий досвід комбатанта бере початок ще з часів АТО.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ ТА МОВНОЇ ДИНАМІКИ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Поняття мовної динаміки та чинники трансформації лексичної системи в екстремальних умовах

Розвиток лексичного складу мови є безперервним процесом, який найяскравіше відображає динаміку суспільно-політичного та культурного життя нації. В епохи глобальних історичних зсувів та військових конфліктів мовна система демонструє здатність до інтенсивного оновлення, що виявляється у появі значного масиву інновацій. У сучасній лінгвістичній парадигмі вивчення нових мовних явищ посідає одне з центральних місць, а термінологічний апарат неологізації залишається об'єктом прискіпливої уваги провідних мовознавців.

Поняття «неологізм» у мовознавстві трактується багатоаспектно. Класичний денотативний підхід визначає неологізм як слово або вираз, створений для позначення нової реалії чи концепту.

Неологізми ставали об'єктом досліджень багатьох українських (О. Потебня, О. Муромцева, А. Нелюба, К. Городенська, Є. Карпіловська, Ж. Колоїз, С. Лук'яненко, О. Стишов) і зарубіжних (О. Шахматов, І. О. Бодуен де Куртене, І. Срезневський, Л. Щерба, В. Виноградов, О. Земська, В. Гак, В. Костомаров, І. Улуханов, Н. ЯнкоТриницька, М. Шанський, Т. Попова) мовознавців [Єльнікова 2022, с. 299].

Проте, як зазначають відомі українські дослідники, мовна номінація в часи суспільних криз підпорядковується не лише потребі найменування, а й прагненню соціуму до експресивного переосмислення дійсності. У працях зазначених авторів наголошено на важливості розмежування двох магістральних шляхів появи інновацій: утворення власне *неолексем* (абсолютно нових слів за формою і змістом) та виникнення *неосемем* (*неосемантизмів*), які є наслідком

вторинної номінації та зміни значення вже існуючих у мові слів [Клименко, Карпіловська, Кислюк 2024, 2008].

У дослідженнях okazіонального та дериваційного простору розглядаються індивідуально-авторські новоутворення як «прототипи загальнономовного неологізму». Тобто за адаптації слово проходить шлях від індивідуального мовленнєвого акту (оказіоналізму) через узус до повної кодифікації [Колоїз 2015]. Ця інноваційна лексика активно поширюється у мові засобів масової інформації. Це пов'язано з тим, що журналісти швидко реагують на зміни, які відбуваються в житті, а також на появу нових понять [Семен, Тополук 2020]. У контексті мілітарного дискурсу цей процес набуває вибухового характеру: слова, народжені в окопах або в екстремальних, миттєво підхоплюються медійним простором та художньою літературою, стаючи загальноновживаними фактами мови. Частина мовознавців наполягає на домінуванні словотвірних інновацій (неолексем), однак аналіз художніх текстів авторів-очевидців дозволяє встановити іншу закономірність: провідну роль відіграє семантична деривація вже наявних одиниць, які набувають специфічних мілітарних конотацій.

В академічному дискурсі концепт «мовної динаміки» традиційно інтерпретують як здатність мови до саморегуляції та адаптації. У контексті цього дослідження важливою є також позиція С. Бибик, яка вбачає у мові сучасної прози тенденцію до поєднання документалізму з високою стилістичною експресією [Бибик 2021], що безпосередньо впливає на вербалізацію воєнного досвіду. На відміну від поступових еволюційних змін, що відбуваються протягом десятиліть, сучасні процеси в лексиці української літератури про війну мають виразний вибуховий характер.

Таким чином, мовна динаміка виявляється не лише в кількісному поповненні словника, а й у якісному переформатуванні семантичних полів «свій – чужий», «життя – смерть», «тил – фронт».

Обґрунтування механізмів цієї трансформації потребує залучення теорії концептуальної метафори. У текстах сучасної воєнної прози лексика постає як інструмент вербалізації травматичного досвіду, що зумовлює перехід вузькоспеціалізованих військових термінів до загальноновживаного шару (детермінологізація). Визначення меж цього процесу в художній тканині творів дає змогу встановити ступінь інтеграції фронтового жаргону в літературну норму.

Особливий науковий інтерес для з'ясування функціонального потенціалу мілітарної лексики становлять тексти, що репрезентують різні типи авторської позиції.

1.2. Теоретичні підходи до визначення мілітарної лексики та термінології в сучасній лінгвістиці

У сучасній лінгвістичній науці питання термінологічної ідентифікації лексики, пов'язаної з воєнною сферою, залишається предметом активних дискусій. Складність розмежування понять «мілітарна лексика», «військова термінологія» та «воєнний жаргон» зумовлена розмитістю меж між професійною комунікацією та загальноновживаною мовою в умовах тотального впливу війни на соціум.

В основі більшості теоретичних підходів лежить функціональний принцип розмежування. Зокрема, у працях Н. Яценко та Л. Мурашко військова термінологія розглядається як строго регламентована підсистема мови, що обслуговує потреби збройних сил і характеризується однозначністю, стилістичною нейтральністю та відсутністю експресії. Водночас автори наголошують, що обґрунтування сучасної специфіки мілітарної номінації потребує ретроспективного аналізу її формування, оскільки динамічні процеси періоду повномасштабного збройного конфлікту є безпосереднім продовженням історичної еволюції цієї підсистеми. [Яценко, 2023]

У мовознавчій науці поширеним є поділ військової лексики за дериваційним критерієм. У лінгвістиці деривацію трактують як процес утворення одних мовних одиниць (дериватів) на базі інших (вихідних), тобто процес творення вторинних мовних знаків, які можна пояснити за допомогою вихідної одиниці: морфів на базі звуків, словформ на базі морфів, слів на базі інших слів чи словосполучень, тексту на базі висловлювань [Горпинич, 1999, с. 79]. У сучасному мовознавстві здійснено аналіз військової лексики у функціональному аспекті, який передбачає систематизацію номенів військової справи залежно від сфери функціонування в лексико-семантичному полі «Військова лексика» [Кухарчук, 2023, с. 106].

Важливим складником лінгвістичного моніторингу новітнього мілітарного узусу є ретроспективний аналіз формування його структурних елементів. Сучасний стан українського військового соціолекту та кодифікованої термінології є результатом тривалої історичної еволюції мовної системи, що зазнавала як інтенсивного внутрішньоструктурного розвитку, так і потужного асиміляційного тиску з боку імперських дискурсів. З огляду на екстралінгвальні та власне лінгвальні чинники, у процесі становлення вітчизняного мілітарного коду доцільно виокремити такі ключові хронологічні етапи:

1. перший етап (XI–XIII ст.) пов'язаний із появою давньоруських писемних пам'яток, у яких зафіксовано первинний пласт воєнної лексики;
2. наступний період (XIV–XVII ст.) охоплює добу Козаччини, коли національна військова термінологія досягла функціонального розквіту та стала донорською системою для інших слов'янських мов;
- XVIII – перша половина XIX ст. характеризуються системним екстралінгвальним впливом, зокрема поступовим насадженням

російської мови у військовій і соціокультурній сферах, що зумовило появу значного шару русизмів;

- друга половина XIX – XX ст. визначається як етап наукового розвитку мілітарної термінології, у межах якого доцільно виокремити три фази:
- кінець XIX – початок XX ст. – розширення функціональних можливостей мови та формування термінології на національній основі;
- 1917 р. – 30-ті роки XX ст. – період українізації, що позначився інтенсивним розвитком і кодифікацією терміносистеми;
- 1939 р. – 80-ті роки XX ст. – радянський етап, що супроводжувався витісненням українських військових найменувань і їх заміщенням російськими відповідниками. [Яценко, 2007].

Аналіз цієї історичної траєкторії дозволяє встановити важливу закономірність: сучасний етап розвитку мілітарного дискурсу (починаючи з 2014 та особливо з 2022 року) можна трактувати як фазу регенерації та деколонізації військової лексики. Новітня воєнна проза та аналітичні тексти фіксують не лише появу неологізмів, а й процес очищення мови від радянсько-російських нашарувань і повернення до питомих словотвірних та семантичних моделей, перерваних у XX столітті.

Наукова полеміка щодо обсягу мілітарної лексики розгортається у двох основних напрямках:

- вузькоспеціалізований підхід – термінологія як замкнена система лексем, зафіксованих у військових статутах і фахових словниках;
- антропоцентричний підхід – сукупність усіх мовних засобів (включаючи метафори, сленг, евфемізми), що забезпечують вербалізацію концепту «війна».

Зіставлення позицій дослідників (зокрема О. Стишова щодо неолексем та В. Каліщука щодо військового сленгу) дає змогу виокремити три рівні функціонування мілітарної номінації в художньому тексті:

- номінативний рівень (власне термінологія: артилерія, БПЛА, позиція);

- субстандартний рівень (жаргонізми та професіоналізми: «двохсотий», «прильот», «зеленка»);
- метафоричний рівень (уживання термінів у переносному значенні як засобу творення образності).

Обґрунтування такої класифікації є важливим для подальшого емпіричного аналізу, оскільки автори-очевидці часто нівелюють межу між літературною нормою та фронтовим соціолектом. У цьому контексті показовою є позиція, що залучення ненормативної мілітарної лексики до художнього тексту виступає засобом автентифікації оповіді та дозволяє відтворити «мовний портрет» війни без його стилістичної нейтралізації.

Таким чином, у межах цього дослідження мілітарна лексика трактується як відкрита динамічна система, що перебуває у постійній взаємодії із загальноновживаною мовою. Виявлення закономірностей переходу військових номенів у сферу художньої виразності є ключовим для з'ясування функціонально-стилістичних особливостей вербалізації воєнного досвіду.

1.3. Функціонально-стилістичний потенціал воєнної прози: проблема авторської ідентичності та автентичності тексту

У ситуації екзистенційного зламу автентичність набуває лінгвостилістичного статусу. Вона виявляється у свідомій деавтоматизації традиційних художніх тропів та залученні «недистильованого» фронтового соціолекту як найбільш релевантного інструменту вербалізації мілітарного досвіду.

У сучасних лінгвістичних розвідках категорія автентичності зазнала суттєвого теоретичного переосмислення. Так, у колективній монографії за редакцією К. Городенської акцентовано на трансформаціях національної мовної картини світу під впливом війни, тоді як С. Бирик

звужує цей аспект до аналізу мовної особистості в межах сучасної еґо-літератури.

Дослідження динамічних процесів у лексиці неможливе без урахування специфіки текстового середовища, у якому ці зміни фіксуються. Сучасна українська воєнна проза репрезентує особливий тип дискурсу, де функціонально-стилістичний потенціал мови підпорядкований завданню максимальної автентифікації зображуваного. У цьому контексті ключовою постає проблема кореляції між авторською ідентичністю (комбатантським чи волонтерським досвідом) та мовними засобами її вираження.

В академічному дискурсі категорія автентичності художнього тексту про війну часто інтерпретується як вияв документалізму. Зіставлення позицій дослідників (зокрема С. Бирик, Т. Пастуха, М. Пентиліук) дає підстави стверджувати, що в текстах авторів-очевидців відбувається свідомо відмова від вишуканої метафорики на користь «сирої» мови факту. За спостереженням С. Бирик, автентичність у такому дискурсі забезпечується через використання лексичних маркерів фронтового побуту, що створює ефект безпосередньої присутності та ілюзію нефікційності.

Наукова полеміка розгортається навколо питання: чи є мова воєнної прози окремим стилістичним феноменом, чи лише специфічним різновидом художнього стилю. Узагальнення теоретичних положень дозволяє виокремити такі закономірності:

- гібридизація стилів – поєднання художньої образності з елементами документального (щоденникового), публіцистичного та розмовного стилів;
- експресивізація термінології – трансформація військових номенів в емоційно-оцінні одиниці;

- екзистенційне навантаження лексики – функціонування слів у значеннях, зрозумілих переважно «втаємниченим», що формує певну герметичність мілітарного коду.

Проблема авторської ідентичності безпосередньо впливає на лексичний відбір. У працях з лінгвоперсонології обґрунтовано, що мовна особистість автора-комбатанта суттєво відрізняється від мовної особистості автора-репортера чи професійного письменника. Для очевидця характерне використання «непричесаної» лексики, вульгаризмів та обценних елементів як засобів передачі граничного психологічного стану. У цьому виявляється реалізація тези Л. Масенко про мову як інструмент ідентифікації [Масенко, 2010]: автор маркує себе як частину мілітарної спільноти через володіння її специфічним лексиконом.

Таким чином, категорія авторської ідентичності постає ключовим чинником, що визначає динаміку лексичних змін у художньому тексті. Виокремлення відповідних стилістичних закономірностей у творах авторів-очевидців створює теоретичне підґрунтя для подальшого практичного аналізу та дозволяє провести межу між мовною нормою й індивідуально-авторськими способами вербалізації воєнного досвіду.

1.4. Методологічний інструментарій аналізу динамічних процесів у художньому мовленні

Синтетичний характер дослідження динамічних процесів у лексиці воєнної прози зумовлює потребу в інтеграції кількох методологічних підходів. Ефективність дослідження динамічних змін у лексичній системі сучасної воєнної прози безпосередньо залежить від релевантності обраної методології. Оскільки об'єктом аналізу є живі мовні процеси в межах художнього дискурсу, застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові, лінгвістичні та лінгвокультурологічні методи.

Описовий метод дозволяє здійснювати спостереження, порівняння, узагальнення та класифікацію мовних фактів [Тимошук, 2012, с. 3]; аналіз тематичних підгруп, мікрогруп, семантичних рядів [Якимович-Чапран, 2009, с. 3]; лінгвістичне спостереження, порівняння, узагальнення. Для узагальнення, класифікації та порівняння [Туркевич, 2012, с. 19]; лінгвістичного спостереження, порівняння, узагальнення використовується описово-аналітичний метод. Його сутність полягає в можливості аналізу матеріалу, вилученого з джерел, класифікованого, узагальненого, який можна порівнювати як на ґрунті однієї терміносистеми, так і з термінологіями суміжних галузей знань, а іноді й неспоріднених.

Зіставний метод слугує для аналізу динаміки становлення термінологій певних галузей знань. Наприклад, Якимович-Чапран використовувала його для встановлення взаємозв'язків між найменуваннями понять із мовознавства в пам'ятках української мови XVI–XVII ст. [Якимович-Чапран, 2009, с. 19], С. М. Полюга – для визначення взаємозв'язків між найменуваннями частин мови в добу античності та в період становлення української граматичної науки, шляхів калькування тощо [Полюга, 2013, с. 270]. Цей метод може бути широко застосований задля з'ясування шляхів розвитку як термінології загалом, так і під час аналізу особливостей функціонування певних термінологічних одиниць.

Водночас для виявлення внутрішніх механізмів лексичної динаміки цього методу недостатньо. Тому провідним обрано **контекстуально-стилістичний аналіз**, теоретично обґрунтований у працях з соціолінгвістики та лінгвостилістики, який дозволяє простежити, як військові терміни, професіоналізми та жаргонізми трансформують свої прагматичні значення під впливом авторської інтенції та художнього контексту.

Для виявлення глибинних семантичних змін використано **компонентний (семний) аналіз**, спрямований на виокремлення нових сем у структурі переосмислених лексем. Спираючись на методологічні засади семантичної деривації та когнітивного моделювання, висвітлені у фундаментальних працях О.О. Селіванової, зіставлення словникових дефініцій із їхнім реальним функціонуванням у тексті дає змогу обґрунтувати процеси когнітивно-семантичного зсуву [Селіванова, 2008].

Специфіка вербалізації воєнного досвіду зумовлює залучення **лінгвоперсонологічного підходу**, у новітніх розвідках Т. А. Космеди, присвячених дослідженню мовної особистості в межах его-документів та мемуаристики. У межах цього підходу аналізується мовний портрет автора як носія індивідуального травматичного досвіду [Космеда, 2023]. Це дозволяє виявити безпосередню залежність вибору мовних засобів від особистого екзистенційного статусу письменника та встановити індивідуально-авторські, функціонально-стилістичні відмінності між митцями.

Методологічна цілісність дослідження ґрунтується на загальновизнаних у сучасній науці **засадах антропоцентризму**, відповідно до яких мова постає не лише як статична система знаків, а як динамічний інструмент осмислення, концептуалізації та подолання травматичного досвіду суспільства. Такий інтегральний підхід дозволяє не лише зафіксувати лексичні інновації й неосемантизми, а й визначити їхню текстотворчу роль у формуванні нової української воєнної літератури, забезпечуючи логічний перехід від теоретичних узагальнень до практичного аналізу емпіричного матеріалу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі здійснено комплексне теоретичне обґрунтування мовної динаміки, визначено специфіку функціонування мілітарної лексики в сучасному художньому дискурсі та сформульовано методологічні засади дослідження травматичного воєнного досвіду в его-документах і воєнній прозі. Проведене узагальнення теоретичних джерел дозволяє зробити такі висновки:

1. Обґрунтовано сутність мовної динаміки в екстремальних умовах.

Встановлено, що під впливом екстралінгвальних чинників (зокрема повномасштабного вторгнення) трансформація лексичної системи української мови набула виразного вибухового характеру. Основним механізмом оновлення словникового складу постає не стільки кількісне творення неолексем, скільки якісна семантична деривація – переосмислення вже наявних номінацій, детермінологізація фахових військових понять та радикальне переформатування базових соціокультурних опозицій («свій – чужий», «життя – смерть»).

2. Диференційовано поняттєвий апарат мілітарної сфери. У межах антропоцентричного підходу розмежовано поняття «*військова термінологія*» (регламентована, стилістично нейтральна кодифікована підсистема) та «*мілітарна лексика*» (відкрита система, що включає розмовно-побутові елементи, професіоналізми та сленг). Запропоновано трирівневу модель функціонування мілітарних номінацій у художній тканині тексту:

- *номінативний рівень* (фахова термінологія);
- *субстандартний рівень* (фронтний соціолект та жаргонізми);
- *метафоричний рівень* (переносні значення як засіб художньої образності).

З'ясовано, що сучасний етап розвитку мілітарного дискурсу є фазою регенерації та деколонізації мови через очищення від радянсько-російських нашарувань.

3. Визначено роль авторської ідентичності у досягненні автентичності тексту. Доведено, що в ситуації екзистенційного зламу категорія автентичності набуває статусу лінгвостилістичного критерію. Мовна особистість автора-очевидця (комбатанта чи бранця) безпосередньо зумовлює лексичний відбір: відбувається свідомо відмова від класичної художньої тропіки на користь «непричесаного», деавтоматизованого фронтового побуту, суворих фактів та елементів пенітенціарного соціолекту. Залучення субстандартних елементів виступає інструментом лінгвістичного спротиву, автентифікації оповіді та збереження колективної пам'яті.

4. Сформовано інтегрований методологічний інструментарій. Зважаючи на синтетичний характер досліджуваної проблеми, вироблено цілісну дослідницьку стратегію на засадах антропоцентризму. Вона поєднує описово-аналітичний метод (для інвентаризації номенів), контекстуально-стилістичний та компонентний (семний) аналіз (для фіксації зрушень у семантиці слів), а також лінгвоперсонологічний підхід (для моделювання мовного портрета автора як носія травматичного досвіду) з елементами кількісного підрахунку частотності лексем.

Окреслений теоретико-методологічний базис є підґрунтям для переходу до другого розділу роботи – безпосереднього емпіричного дослідження функціонально-стилістичного потенціалу мілітарної лексики та пенітенціарного соціолекту.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНА ДИНАМІКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВОЄННІЙ ПРОЗІ ТА ПУБЛІЦИСТИЦІ

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що лексична підсистема сучасної української мілітарної прози та воєнно-політичної публіцистики перебуває в стані інтенсивної функціонально-семантичної перебудови, спричиненої потужними екстралінгвальними чинниками – безпосереднім комбатантським досвідом, трагічними реаліями перебування в ізоляції (полоні), специфікою внутрішньоармійської субкультури та процесами психологічної адаптації мовної особистості до умов граничного екзистенційного зламу. Об'єктом лінгвістичного спостереження став лексичний корпус збірки есеїв А. Чеха «Точка нуль», его-документа В. Суботіної «Полон» та аналітичної праці Д. Казанського й М. Воротинцевої «Як Україна втрачала Донбас», у яких системні зрушення виявляються через процеси ресемантизації, активної жаргонізації, аббревіації та прагматично зумовленої інтерференції.

2.1. Тематична стратифікація мілітарної лексики в есеїстиці А.

Чеха («Точка нуль»)

Артем Чех, за професією письменник і журналіст, у 2015–2016 роках пройшов службу у лавах Збройних Сил України. Перебував на передових позиціях на Донбасі. Збірка «Точка нуль» 2025 року є результатом рефлексії над цим досвідом, написаною безпосередньо в бліндажах та на спостережних пунктах. Автор опиняється в ситуації подвійної ідентичності: він водночас є **комбатантом** (безпосереднім учасником бойових дій, який проживає цей досвід зсередини) та **професійним літератором** (зовнішнім спостерігачем, який фіксує та аналізує мову фронтового середовища). Завдяки досвіду автора та структурі есеїв ми можемо простежити повний спектр функціонування мілітарних номенів. Текст насичений різномірними лексичними

шарами: від офіційної військової номенклатури й тактичних назв до розмовно-побутової лексики армійського повсякдення, професіоналізмів та інтертекстуальних елементів. Це робить книгу ідеальним матеріалом для здійснення *тематичної стратифікації* та розбору семантики. Додатково текст А. Чеха відображає переломний етап мовної динаміки у період АТО, коли відбувалося зародження нової української військової ідентичності.

З метою системного опису вилученого масиву фактичного матеріалу було здійснено тематичну класифікацію лексем, що дозволило структурувати лінгвальні репрезентації воєнної дійсності за п'ятьма домінантними мікросистемами.

1. Лексико-семантична група (далі – ЛСГ) на позначення мілітарної номенклатури, військових ієрархічних статусів та соціальних ролей.

До цієї групи віднесено офіційні номінації та їхні субстандартні деривати: *старлей* (с. 13), *мамлей*, *піджак*, *мастюхи* (с. 26), *замполіт* (с. 52), *комвзводу*, *вєєспешники*, *дембеля* (с. 53), *начпрод* (с. 58), *начштабу*, *солдафони* (с. 59), *зампотех батальйону* (с. 60), *УБД* (с. 53).

У межах цієї ЛСГ чітко простежується дихотомія між нормативними кодифікованими одиницями та розмовно-зниженими формами. Новотвори *старлей*, *мамлей* репрезентують дериваційну модель редукції та фонетичної адаптації офіційних військових звань. Окрім реалізації закону економії мовних зусиль в умовах стресової комунікації, ці лексеми виконують прагматичну функцію десакралізації армійського офіціозу. Аббревіатурні назви посад (*начштабу*, *начпрод*) свідчать про збереження радянського мілітарного субстрату в усному мовленні комбатантів, тоді як метафоричний номен *піджак* (офіцер військової кафедри) маркує внутрішньогрупову ієрархію за ознакою бойового досвіду.

2. ЛСГ на позначення військової техніки, тактичного озброєння та матеріально-технічного забезпечення.

Корпус номенів: *форма з емтіні* (с. 13), *британка* (с. 14, 53), *мухами* (с. 16), *пазик* (с. 29), *ношений «Дубок»* (с. 31), *розгрузка* (с. 37), *коліматорні приціли* (с. 42), *екип* (с. 44), *ПКМ, РПК, БТР-80* (с. 53), *бетеер* (с. 54), *бундес* (с. 56), *хамери, болти на кардан, шишар, рапіри* (с. 62), *КПВТ, ПКТ* (с. 65), *бронежилет, ІПП* (с. 74).

Для цієї мікросистеми характерне явище лексичної дублетності, коли кодифікований військовий термін функціонує паралельно з розмовною неофіційною номінацією (*БТР-80* і *бетеер*; *ГАЗ-66* і *шишар*). Одиниці на зразок *хамери* (від Humvee) та *шишар* демонструють високий ступінь жаргонізації через метафоричне або фонетичне зближення з узуальними основами. Номінація обмундирування за країною-виробником чи патерном камуфляжу (*британка, бундес, форма з емтіні*) фіксує перехід прикметників у розряд іменників (субстантивізацію) та відбиває матеріальну специфіку забезпечення ЗСУ першої хвилі війни.

3. ЛСГ на позначення тактичних реалій, оборонних структур та бойових дій.

Реєстр одиниць: *передок, снаряду* (с. 41), *бека* (с. 43), *команда «На броню»*, *трасери, птури* (с. 62), *розтяжки* (с. 65), *блокпост, профнастил* (с. 71), *вопи* (с. 72), *бліндаж, дот, окопи, диверсант, зеленка, деерге* (с. 73).

Зазначена група маркована процесами детермінологізації. Статутні військові поняття (*ВОП* – взводний опорний пункт, *ДРГ* – диверсійно-розвідувальна група) переходять з вузькоспеціалізованого воєнного дискурсу до загальнолітературного реєстру есеїстики. При цьому акроніми *вопи* та *деерге* зазнають повної граматичної й фонетичної адаптації, набуваючи флексій множини та кириличного графічного оформлення за зразком питомих іменників української мови. Фонетичне зрощення аббревіатури БК у самостійну лексему *бека* (с. 43) ілюструє максимальну асиміляцію тактичного коду.

4. Експресивно-жаргонна лексика та конотативні новотвори.

Лексичний масив: *грязі, горючого* (с. 9), *двохсоті, аватари* (с. 18), *упали* (с. 25), *штрафники* (с. 38), *матрасники* (с. 44), *шишаріки* (с. 25), *сєпари* (с. 71), *качка* (с. 74).

Цей сегмент є найбільш динамічним і демонструє механізми називати щось по-новому через метафори та пом'якшені вирази. Лексема *двохсоті* (похідне від радянського військового терміна «Вантаж 200») функціонує як стійкий субстантивований евфемізм, що виконує психолінгвістичну функцію завуалювання та дистанціювання від деструктивного досвіду смерті. Натомість номен *аватари* є неолексемою, що виникла внаслідок метафоричного перенесення ознак кінематографічного персонажа (синій колір, втрата контролю над тілом) на реальне об'єктне тло армії.

5. Мілітарно-побутова лексика та номінації армійського повсякдення.

Реєстр слів: *учебка* (с. 9), *в увал* (с. 19), *лагодження нар* (с. 22), *дойтер* (с. 26), *нужники, польовки* (с. 38), *бігали «на дальняк»* (с. 58), *речмішок, арафатка* (с. 66), *польова кухня* (с. 73).

Одиниці цієї групи фіксують дегероїзований, утилітарний вимір війни. Словотвірна модель суфіксації на *-к(а)* (*учебка, польовка(польовий телефонний кабель), розгрузка*) вказує на виразний розмовний характер цих інновацій. Використання знижених ідіом (*бігали «на дальняк», нужники*) та запозичень із табірної лексики (*нари*) акцентує на суворих фізіологічних умовах існування комбатантів

2.2. Лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний вимір публіцистичного дискурсу (Д. Казанський, М. Воротинцева «Як Україна втрачала Донбас»)

Денис Казанський – український журналіст, блогер, політичний оглядач та хронікер подій на Донбасі (він родом із Донецька). Починаючи з 2014 року, він системно досліджує передумови, перебіг та наслідки

російської агресії на Сході України. Його тексти у співавторстві або його аналітичні воєнні хроніки репрезентують позицію **професійного репортера, аналітика та очевидця**, який фіксує війну через призму фактів, документів та свідчень. Завдяки досвіду автора матеріал демонструє *номінативний рівень* функціонування мілітарної лексики в публіцистичному та документальному дискурсах. Тут чітко простежується процес детермінологізації – як сухі військові терміни, назви зброї, абревіатури чи тактичні поняття переходять із закритих статутів до загальноновживаного інформаційного простору, формуючи нову мовну реальність українського соціуму. У його текстах мілітарна лексика виступає інструментом деколонізації та чіткої стратифікації понять: автор фіксує генезу нових неолексем, розкриває суть колабораціоністських та окупаційних маркерів, що дозволяє лінгвістично реконструювати хронологію та природу конфлікту без стилістичного прикрашання.

На відміну від художньої прози А. Чеха, де лексика виконує насамперед експресивно-психологічну та естетичну функції, у праці Д. Казанського та М. Воротинцевої «Як Україна втрачала Донбас» 2021 року функціонально-стилістичний потенціал новітніх лексем спрямований на суспільно-політичне маркування, деконструкцію пропагандистських міфів та аналітичну номінацію передумов воєнного конфлікту.

У дослідженому масиві тексту чітко виокремлюються такі лексико-семантичні пласти:

Номінації ідеологічних концептів та технологій гібридної агресії: *бандеровци, русская весна* (с. 5), *сепаратизм* (с. 6), *псевдореферендум* (с. 8), *квазі Республіка* (с. 9), *сепаратисти-іредентисти* (с. 13), *ДНР* (с. 14).

Автори фіксують ідеологеми, запозичені з російського медіадискурсу, використовуючи їх як об'єкт критичного аналізу. Номен «*бандеровци*» наводиться у транслітерованій формі окупаційного узусу, демонструючи

штучне створення образу ворога. Оцінна неолексема *псевдореферендум* (с. 8) утворена дериваційним шляхом додавання форманта *псевдо-*, що виконує прагматичну функцію юридичного та політичного знецінення протиправних дій колаборантів. Поєднання терміна *сепаратисти* із науковим визначенням *іредентисти* (с. 13) підкреслює строгий політологічний та публіцистичний характер викладу.

- Номінація суб'єктів колабораціонізму та регіональних еліт: *диверсанти* (с. 7), *сепаратисти ДКР* (с. 8), *представники страйкомів* (с. 10), *«господарники»*, *«червоні директори»* (с. 11), *місцева партноменклатура* (с. 12), *«донецькі» оформилися* (с. 14), *інтерфронт-інтеррух* (с. 15), *партократи*, *«корніловці»* (с. 16), *регіональні князькі* (с. 23), *бізнес-група комсомольців* (с. 29).

Публіцистичний стиль праці маркований активним використанням метафоричних лапок як засобу дистанціювання та іронічного переосмислення. Номени *«господарники»* та *«червоні директори»* (с. 11) зазнають прагматичного зсуву: з позитивних конотацій радянського управлінського дискурсу вони переходять у розряд пейоративів, що позначають руйнівників економічного потенціалу регіону.

Субстантивований прикметник у функції іменника *«донецькі»* (с. 14) кодує специфічний кланово-олігархічний соціокультурний тип. Використання суфіксальних дериватів із деліберативним значенням (*регіональні князькі*, с. 23) унаочнює феодалізацію політичного простору Донбасу.

- Номенклатура регіонально-адміністративних та економічних структур: *триколон* (с. 14), *РЕС (Регіональне економічне самоврядування)* (с. 26).

2.3. Лексико-семантичний та стилістичний аналіз его-документа

В. Суботіної «Полон»

Валерія Суботіна (Нава) – кандидатка філологічних наук, журналістка, поетеса та офіцерка пресслужби полку «Азов». Вона пережила блокаду Маріуполя, оборону «Азовсталі», загибель чоловіка на заводі та майже рік

перебувала в російському полоні. Книга «Полон» 2024 року – це текст особистого характеру, у якому автор виступає в центрі оповіді, описує власні переживання, думки, повсякдення та взаємодію зі світом.

Це є класичним зразком его-документа, написаного безпосередньо за гарячими слідами пережитого травматичного досвіду. Матеріал є унікальним для дослідження *пенітенціарного соціолекту* в комбінації з військовим досвідом та лексикою. Авторка (як професійна філологиня) фіксує, як українські військовополонені іронічно трансформують та кодують простір колонії, що виступає механізмом психологічного захисту і збереження ідентичності.

Корпус лексем, вилучений із мемуарної прози В. Суботіної (Нави) «Полон», яскраво демонструє специфіку функціонування мови в умовах дегуманізації, неволі та екзистенційного насилля. На відміну від окопного побуту А. Чеха та політичного аналізу Д. Казанського, лексична система В. Суботіної маркована примусовим, травматичним поєднанням українського армійського узусу, радянських концтабірних залишків, кримінального жаргону та неолексем гібридної війни.

Виокремлено чотири магістральні лінгвальні пласти в структурі цього его-документа:

1. Тюремно-табірний жаргон (Пенітенціарний соціолект як лексика виживання)

Опинившись в ізоляції, авторка фіксує мову ворога та систему табірної побуту, де кримінальні арготизми стають буденними номінаціями:

- *вертухай* (с. 17), *вертухайка* (с. 111) – давні пенітенціарні соціолекти на позначення наглядачів. В ідіостилі авторки поява фемінитива *вертухайка* унаочнює тотальне залучення жіночого персоналу ворога до репресивної машини;
- «запрещонка» (с. 17), «кормушки» (с. 18), «водоноси» (с. 19), *нари*, «пальми» (*нари*) (с. 26), «прийомка» *нових полонених* (с. 27, 110), *барак*

(с. 40), «баландьори» (с. 53), пайка хліба (с. 54), на допити чи на етап (с. 65), намутити (с. 81), на стрьомі (с. 95), етапування (с. 104), камеру «шманають» (с. 112), следак (с. 129), отстойник (с. 158).

Фіксація російськомовного за походженням субстандарту («запрещонка», следак, отстойник) через лапки підкреслює чужорідність та абсурдність тюремних вимог. Переосмислені номени («кормушки», «баландьори») мають виражений деіндивідуалізуючий характер, де людина маркується як об'єкт фізіологічного утримання. Метафора «пальми» (багаторусні ліжка, с. 26) ілюструє похмурий табірний гумор комбатантів, що виступає інструментом психологічного захисту.

2. Пропагандистські деривати, деколонізаційні неолексими та етнофолізми

Важливим аспектом дослідження є фіксація того, як мова полонянки деконструє лінгвальний простір окупанта:

- «аквафреш» (с. 9) та «флаг» (с. 90) – іронічні номінації державного прапора РФ. Метафора «аквафреш» (за аналогією з триколірною зубною пастою) та навмисне вживання російського слова «флаг» у зневажливому контексті є актами лінгвістичного спротиву, які нівелюють сакральність символіки ворога;
- *денер* (житель ДНР, с. 17) – субстандартний етнофолізм, утворений шляхом фонетичного зрощення абревіатури;
- *кровожерливих «азовок»* (с. 16) – мілітарний фемінітив від націоконцепту «Азов», супроводжуваний іронічним епітетом, що викриває прийоми демонізації українських захисниць російською пропагандою;
- *хохли* (с. 116) – фіксація ксенофобного етнофемізму у мовленні;
- «кракен» (с. 55) – суто табірний метафоричний неосемантизм на позначення цивільного полоненого, змушеного займатися очищенням каналізаційних систем (іронічне уподібнення до міфічного морського чудовиська).

3. Аббревіація, офіційна та воєнно-адміністративна номенклатура

Корпус лексем: *ДІЗО* (с. 5), *АКСУ* (с. 7), *кітель* (с. 8), *КПВВ*, *пункти пропуску* (с. 10), *спецназівці* (с. 33), *колаборанти*, *фейкові вибори* (с. 37), *допит* (с. 40), *душогубка* (карцер на ДІЗО, с. 44), *казарма* (с. 50), *ФСИНовський шеврон* (с. 59), *катівня* (с. 94), *інший фланг* (с. 95), *польовий шпиталь* (с. 106), *ФСИНовець* (с. 131), *карцер*, *ФСБшник* (с. 137).

Взаємодія жорстких аббревіатурних систем окупанта (*ФСИН* – Федеральна служба виконання покарань РФ, *ФСБ*) та українського оборонного коду (*АКСУ*, *ДІЗО*) відображає інституційне протистояння. Словотворення відіменникового прикметника *ФСИНовський* (с. 59) свідчить про морфологічну адаптацію ворожих аббревіатур в українському тексті.

Гіперболізований номен *душогубка* (с. 44) для карцера актуалізує історичну пам'ять про тоталітарні режими ХХ століття.

4. Військовий, ландшафтний та інтертекстуальний побут

- *копанка* (с. 13), *дерибанити сухпаї* (с. 14), *терикони*, *партія дівчат* (с. 25), *стрій жінок* (с. 26), *харч / харчі* (с. 76), *щоденний треш* (с. 113), *мародерка* (крадені речі, с. 106), *«за шкірку» тягнуть* (с. 107), *совкові часи*, *зеки* (с. 109), *стрьомно* (с. 126).
- *«Колись я ненавиділа слово "повітря", потім "виходи з моря"»* (с. 86) – унікальний приклад семантичної реконцептуалізації фраз-сигналів тактичного оповіщення. Загальнономовне слово *«повітря»* у бойових умовах Маріуполя трансформується у знак смертельної загрози з боку ворожої авіації.

Его-текст фіксує розмовні інновації на зразок *мародерка* (с. 106) – дериват від «мародерство» з редукцією голосних, що маркує побутове обличчя окупаційної армії, а також інтеграцію англіцизмів (*щоденний треш*, с. 113) для опису психологічного стану.

2.4. Семантична деривація та реконцептуалізація

загальновживаної лексики в сучасному мілітарному дискурсі

Важливим і найбільш динамічним вектором лексичної еволюції в аналізованих текстах сучасної воєнної прози, мемуаристики та публіцистики є інтенсивна семантична деривація. Цей процес виявляється не у створенні нових морфемних комплексів, а у радикальній зміні конотативного, денотативного та прагматичного наповнення вже існуючих у мовній системі номенів. Під впливом екстремального воєнного досвіду, що виступає потужним позамовним чинником, руйнується традиційний «цивільний» поняттєвий апарат мовців. Як зазначає О. Стишов, у таких умовах відбувається інтенсивне прагматичне перекодування лексичного складу, що зумовлює когнітивно-семантичний зсув: загальновживані слова, які у свідомості людини без військового досвіду кодують суто побутові, природні, анатомічні чи медичні реалії, у межах досліджуваного художньо-документального дискурсу реконцептуалізуються, набуваючи специфічних, чітко утилітарних мілітарних значень.

Цей процес переструктурування національної мовної картини світу, детально описаний у колективних працях під редакцією К. Городенської, яскраво ілюструє феномен номінації через використання **аніمالістичних та соматичних метафор**. У межах цієї моделі первинне значення загальнономовного слова повністю витісняється або звужується новим воєнним денотатом через асоціацію за формою, функцією чи характером дії. Зокрема, лексема «муха», яка в загальнономовному фонді функціонує як назва комахи, у дискурсі комбатантів зазнає повної мілітаризації й маркує реактивну протитанкову гранату (РПГ-18 або її аналоги). Подібне метафоричне перенесення ґрунтується на функціонально-акустичній подібності (характерний різкий звук польоту гранати) та візуальній компактності зброї, що зумовлює перехід слова з розряду ентономімів до військово-технічних номінацій.

Подібну модель когнітивно-функціонального зсуву демонструє соматизм «*очі*». У текстах авторів-очевидців цей номен позбавляється суто біологічного, анатомічного значення (орган зору) і метафоризується у знак технічного забезпечення – розвідувальних безпілотних літальних апаратів (БПЛА) або стаціонарних засобів оптичного й тепловізійного спостереження. Така семантична деривація підкреслює антропоцентричний характер перенесення ознак, за якого військова техніка перебирає на себе життєво важливі перцептивні функції людини на фронті, стаючи еквівалентом фізичного зору підрозділу, від якого залежить виживання.

Окрему групу семантичних неосемантизмів, що відображає прагматичні закони мовної економії, становить **реконцептуалізація предметів побуту, елементів одягу та традиційних просторових категорій**, яка забезпечує максимальну інформаційну компресію в умовах швидкісної фронтової комунікації. Так, лексема «*піджак*» втрачає первинне значення елемента класичного чоловічого гардероба й метафорично переноситься на особу – молодшого лейтенанта, який здобув військове звання на базі цивільної вищої навчальної установи (закінчив військову кафедру) без проходження кадрової строкової служби. Цей номен фіксує виразну іронічну конотацію, притаманну військовому соціолекту, де зовнішній маркер цивільного життя (елемент ділового костюма) стає ідентифікатором професійного статусу військовослужбовця в очах кадрових офіцерів.

Слово «*магазин*», традиційно асоційоване в цивільному повсякденні з торговельним підприємством чи крамницею, в ідіостилях аналізованих авторів повністю демілітаризується у зворотному напрямку або, точніше, актуалізує виключно своє давнє військово-технічне значення – місткість для набоїв у вогнепальній зброї. У цивільному сприйнятті цей омонімічний зсув часто викликає когнітивний дисонанс, проте у воєнній прозі денотат торгівлі повністю нівелюється. Процес денотативного зміщення та фонетично-морфологічного згортання простежується і у функціонуванні

номена «*замок*»: замість первинного архітектурного (споруда-фортеця) або побутового (пристрій для замикання дверей) сприйняття, у воєнному побуті лексема трансформується у згорнуту, аббревіатурну за своєю когнітивною природою назву посади заступника командира взводу (*замком-взводу*). Тут спрацьовує закон мовної економії та асоціативна схожість звукової форми з початковим складом військової посади.

Особливий психолінгвістичний інтерес у контексті дослідження мовного портрета автора-очевидця (за методологією М. Пентилюк та Т. Окуневич) викликають **трансформації медичних та природних реалій**, які у воєнному повсякденні починають маркувати межові стани та специфіку захисту особистості й підрозділу. Лексема «*таблетка*», що в узусі людини без військового досвіду є виключно твердою дозованою лікарською формою, у мовній моделі комбатантів зазнає повної предметної субстантивзації й позначає санітарно-евакуаційний автомобіль (найчастіше медичні машини ряду УАЗ-452 або аналогічні за формою імпортовані реанімоби́лі). У цьому випадку колишня медична конотація порятунку та терапевтичного ефекту зберігається на глибинному рівні, але переноситься з об'єкта споживання (ліки) на транспортний засіб, що здійснює життєво важливу евакуацію поранених з поля бою («точки нуль»).

Своєю чергою, загальновідомий колірний антисептичний розчин «*зеленка*» у практиці бойових дій радикально змінює своє просторове, тактичне та ландшафтне навантаження. Цей номен трансформується у позначення густої лісистості місцевості, чагарників, лісосмуг або літньої рослинності, які спроможні виступати як природне тактичне укриття, маскувальний бар'єр або зона потенційної засади ворога. Фразеологізми на зразок «*пити в зеленку*» або «*працювати по зеленці*» демонструють, як медичний маркер трансформується у суто військовий просторовий орієнтир, пов'язаний із тактикою ведення бою та маскуванням.

Комплексний лінгвістичний аналіз наведених лексичних одиниць доводить, що вміщення нової, травматичної, динамічної та суто

утилітарної реалії війни в мовну систему українського суспільства відбувається переважно не шляхом запозичень чи штучного творення абсолютно нових кореневих морфем, а через вторинну номінацію та функціональне переосмислення наявного лексичного фонду. Як зауважує Лариса Масенко у своїх соціолінгвістичних розвідках, цей процес фіксує глибокий семантичний розрив між лінгвальним сприйняттям цивільного соціуму та безпосередніх носіїв мілітарного досвіду (комбатантів, медиків, волонтерів). Для останніх переосмислені слова втрачають свій метафоричний, художній характер і стають прямими, термінологічно точними знаками щоденного виживання. Завдяки его-документам, мемуарам та художній прозі письменників-очевидців ми отримуємо верифіковані результати цієї семантичної еволюції, які фіксуються в тексті як автентичний лінгвістичний документ епохи, що відображає ментальні й мовні зсуви українського етносу в часи екзистенційних випробувань.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Таким чином, зіставний аналіз фактичного матеріалу доводить, що лексична система сучасної української мови демонструє високий ступінь динамізму та адаптивності під впливом екстралінгвальних чинників російсько-української війни. Дослідження виявило чітку жанрово-стильову поляризацію у вербалізації воєнного досвіду.

В ідіостилі А. Чеха мілітарна лексика функціонує як засіб дегероїзації та десакралізації окопного побуту; через використання димінутивів (*пiксельцi*) та автосленгу (*пiлюля*) мовна особистість здійснює емоційне обживання фронтового простору.

В его-документі В. Суботіної «Полон» зафіксовано унікальне й трагічне зрощення військового узусу із пенітенціарним радянським аргом (*вертухай, барак*). Мова письменниці стає інструментом ідеологічного спротиву: через створення уїдливих неолексизмів (*«аквафреш», денер*) вона деконструє тоталітарний дискурс ворога та маргіналізує його образ.

У публіцистичній праці Д. Казанського та М. Воротинцевої лексика позбавлена особистісного побутового чи табірного забарвлення, натомість вона чітко фіксує хронологію правового нігілізму через аналітичні деривати (*псевдореферендум*) та маркує політичних суб'єктів зради (*«червоні директори»*, *регіональні князькі*).

Усі виявлені процеси – від універбації та аббревіації до глибоких концептуальних метафоричних зсувів – свідчать про те, що мілітарний соціолект сучасної української мови успішно пройшов етап первинного накопичення одиниць і став потужною, стилістично диференційованою підсистемою, здатною обслуговувати найскладніші виміри людського існування під час війни.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексний лінгвістичний аналіз динамічних змін в українському лексиконі, зумовлених тривалим екстралінгвальним чинником – російсько-українською війною. Системне узагальнення теоретико-методологічних засад та емпіричне дослідження художньо-документальних і публіцистичних джерел дозволили сформулювати такі основні висновки відповідно до визначених завдань:

1. Визначено теоретичні засади дослідження мовної динаміки та мілітарного дискурсу. З'ясовано, що під впливом екстремальних суспільно-політичних і геополітичних трансформацій лексико-семантична система сучасної української мови зазнала інтенсивних змін вибухового характеру. Провідну роль у процесах лінгвального оновлення відіграє не лише кількісне поповнення словника неолексемами, а й якісна семантична деривація – переосмислення наявних одиниць, детермінологізація фахових воєнних понять та переформатування базових соціокультурних опозицій («свій – чужий», «тил – фронт», «життя – смерть»).

2. Диференційовано поняттєвий апарат мілітарної сфери та укладено реєстр інновацій. На засадах антропоцентричного підходу розмежовано поняття «військова термінологія» (регламентована, стилістично нейтральна кодифікована підсистема) та «мілітарна лексика» (відкрита динамічна система, що включає професіоналізми, розмовно-побутові елементи та фронтовий сленг). На основі аналізу текстів А. Чеха («Точка нуль»), В. Суботіної («Полон») та Д. Казанського й М. Воротинцевої («Як Україна втрачала Донбас») укладено корпус фактичного матеріалу обсягом понад 800 лексичних одиниць разом із текстовими контекстами. Доведено, що сучасний етап розвитку мілітарного дискурсу є фазою регенерації та деколонізації мови, яка очищується від радянсько-російських нашарувань.

3. З'ясовано семантичну структуру неосемантизмів та особливості їхнього функціонування. Установлено трирівневу модель побудови мілітарного коду в художній тканині досліджуваних творів: номінативний рівень (фахова термінологія); субстандартний рівень (жаргонізми й професіоналізми) та метафоричний рівень (уживання термінів у переносному значенні як засобу творення образності). Процеси семантичного зсуву яскраво виявляються у специфічній реконцептуалізації загальновживаних слів (наприклад, трансформація слова «*повітря*» у знак смертельної загрози через авіаудари ворога).

4. Здійснено тематичну стратифікацію військової лексики. Весь масив вилучених номенів було розподілено за домінантними лексико-семантичними групами (ЛСГ), що забезпечують документальну точність викладу та маркують воєнне повсякдення. Виокремлено:

- *ЛСГ мілітарної номенклатури та ієрархічних статусів (старлей, комвзводу, замполіт);*
- *ЛСГ військової техніки та матеріально-технічного забезпечення (бетеер, шишар, британка, бундес), де зафіксовано явища лексичної дублетності та субстантивзації;*
- *ЛСГ тактичних реалій та бойових дій (передок, вопи, деєрге, бека), що демонструють високий ступінь фонетичної та граматичної асиміляції аббревіатур;*
- *ЛСГ мілітарно-побутової лексики (учебка, в увал, нари), яка фіксує дегероїзований, утилітарний вимір війни.*

5. Схарактеризовано роль експресивної, розмовної та жаргонної лексики у відтворенні межових станів особистості. Досліджено механізми номінації через використання субстантивованих евфемізмів (*двохсоті*), що виконують психолінгвістичну функцію дистанціювання від досвіду смерті, та метафоричних неолексем (*аватари*). Особливу групу становить пенітенціарний соціолект в его-документі В. Суботіної, де табірний жаргон (*вертухай, шман, барак, баландьори*) та

примусова інтерференція російськомовного субстандарту («запрещенка», *слідак*) відображають досвід граничного насильства, дегуманізації та одночасно слугують засобом виживання полонених.

6. Виявлено жанрово-стильову поляризацію та зіставлено мовні моделі авторів-очевидців. Установлено, що категорія авторської ідентичності (комбатантський, репортерський чи пенітенціарний досвід) є вирішальним лінгвостилістичним критерієм, який зумовлює лексичний відбір і формує прагматику текстів:

- В ідіостилі **А. Чеха** («Точка нуль») мілітарна лексика зазнає філософського переосмислення, естетизації та деконструкції. Використання димінутивів та професіоналізмів є інструментом емоційного самозахисту та «одомашнення» суворого простору війни, перетворюючи терміни на розгалужені концептуальні метафори («точка нуль» як межа між буттям і небуттям).
- В его-документі **В. Суботіної** («Полон») субстандартні елементи виступають актом лінгвістичного й екзистенційного спротиву. Створення іронічних деколонізаційних неолексем та етнофілізмів («аквафреш» на позначення прапора РФ, «кракен» для цивільних полонених, фемінітив *вертухайка*) дозволяє мовній особистості деконструювати, висміяти й нівелювати тоталітарний дискурс ворога та зафіксувати травму.
- У воєнно-політичній публіцистиці **Д. Казанського та М. Воротинцевої** лексика виконує аналітичну, номінативну функцію. Автори фіксують хроніку правового нігілізму та маркують суб'єктів колабораціонізму за допомогою ідеологем (*русская весна*), дериватів із префіксом псевдо- (*псевдореферендум*) та іронічного переосмислення колишніх позитивних конотацій («господарники», «червоні директори»).

7. Обґрунтовано комплексний вплив екстралінгвальних чинників на словниковий склад. Узагальнення результатів роботи доводить, що

мілітарний соціолект сучасної української мови успішно пройшов етап первинного накопичення номенів. Під впливом позамовних чинників (бойових дій, інформаційної та ідеологічної відсічі ворогу) він трансформувався в потужну, структурно впорядковану, стилістично диференційовану підсистему, яка активно проникає в художній, мемуарний та публіцистичний реєстри. Мова війни здатна не лише забезпечувати інформаційну компресію під час екстремальної комунікації, а й слугувати гнучким інструментом для кодування новітнього історичного досвіду, лінгвістичної деколонізації, збереження колективної пам'яті та концептуалізації складних психоемоційних станів українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветісова Д. С. Англомовний рекламний дискурс у сучасному інформативному просторі. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 39. С. 124–130.
2. Барань Є., Газдаг В. Словник філологічних термінів. Берегове : Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, 2024. 120 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 344 с.
4. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia Philologica* : зб. наук. праць. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. Вип. 1. С. 95–101.
5. Бехта Т. О. Текст і дискурс у новітніх парадигмах лінгвістичних знань. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2019. Т. 30 (69), № 4, ч. 2. С. 18–21. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-2/04>
6. Бирик С. П. Вираження мовної особистості в українській еґо-літературі сучасності. *Культура слова*. 2021. Вип. 94. С. 45–58.
7. Бирик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.
8. Бондаренко А. І. Рекламний дискурс: структурно-семіотичний і функційний аспекти. *Література та культура Полісся*. 2022. Вип. 107. С. 84–91.
9. Бондаренко Є. В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / за ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 36–64.
10. Бугайчук О. А. Функціональні особливості військового дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 18 (86). С. 28–32.

11. Велика І. О. Критерії виявлення ефективності мови рекламних оголошень / повідомлень. *Наукові праці [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов.* 2015. Вип. 13. С. 27–30.
12. Голікова Н. В. Лінгвопрагматика мовостилю Павла Загребельного. *Культура слова.* 2015. Вип. 82. С. 71–77.
13. Голуб А. Форми організації освітнього процесу з історії в ЗЗСО: реалії сьогодення. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. праць молодих учених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка.* 2023. Вип. 60, ч. 1. С. 101–107.
14. Горохова Т., Бойко М. Динаміка лексичної системи української мови в контексті сучасного медіадискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. праць молодих учених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка.* 2023. Вип. 67, ч. 1. С. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-1-14>
15. Горпинич В. О. Теоретичні засади українського словотвору. Дніпропетровськ : ДДУ, 1999. 212 с.
16. Дорошенко С. І. Словник-довідник лінгвістичних термінів юного мовознавця / відп. ред. О. О. Тележкіна. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2024. 400 с.
17. Єльнікова Н. І. Сучасні тенденції неологізації в лінгвістичній парадигмі початку ХХІ століття. *Науковий вісник Кафедри української мови та прикладної лінгвістики.* 2022. Вип. 14. С. 295–302.
18. Задояна Л. М. Специфіка рекламного тексту в сучасних ЗМІ. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74), № 3, ч. 2. С. 164–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.2/28>
19. Іваницька Н., Терещенко Л. Особливості реалізації стратегії адресатності в рекламному дискурсі. *Львівський філологічний часопис.*

2023. № 14. С. 45–50. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-14.7>

20. Казанський Д., Воротинцева М. Як Україна втрачала Донбас. Київ : Чорне і біле, 2020. 324 с.
21. Каліщук В. М. Соціолінгвістичні параметри та кодифікація мілітарного сленгу сучасної української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 178–183.
22. Каліщук В. М., Кравченко Л. В. Проблеми та перспективи дослідження військових соціолектів в умовах гібридної війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 92. С. 112–118.
23. Качмар М. Хремотоніми в мовному просторі війни: лінгвокультурологічний аспект. *Українська філологія: школи, постаті, проблеми* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 30 січня – 12 березня 2023 р.). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 37–42.
24. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ : Видавничий дім «Дмитра Бураго», 2008. 336 с.
25. Коваленко Є. С. Рекламний дискурс: лінгвістичні аспекти вивчення. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 314–319.
26. Коваль Л. Лінгвопрагматичні витоки езотеричної лінгвістики. *Граматичні читання* : матеріали Міжнародних науково-теоретичних конференцій. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 63–65.
27. Колісниченко Т. В. Рекламний дискурс: поняття, ознаки та функції. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13, т. 2. С. 93–97.
28. Колоїз Ж. В. Неузуальне словотворення : монографія. Кривий Ріг : КДПУ, 2015. 184 с.

29. Кухарчук О. В. Тематична стратифікація та класифікація лексико-семантичного поля «Військова лексика». *Південний архів (філологічні науки)*. 2023. Вип. 98. С. 105–111.
30. Лавриш Ю. Соціально-політичний дискурс релігійної тематики в інтернеті (на прикладі українських нових медій). *Теле- та радіожурналістика*. 2015. Вип. 14. С. 188–194.
31. Левицький В. Військовий дискурс: підходи до аналізу та інтерпретації. Київ : Видавництво Інституту політичних досліджень, 2015. 200 с.
32. Макєдонова О. Д. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 24 с.
33. Мандибура К. М. Рекламний дискурс у контексті сучасного перекладознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 21, т. 2. С. 318–321.
34. Мантуло Н. Б. Текст і дискурс у комунікаціях Паблік Рилейшнз. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2012. № 4. С. 84–88.
35. Мартинюк А. П. Регулятивний потенціал мовного значення (на матеріалі англomовної політичної образи). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2010. Вип. 22, т. 2. С. 3–6.
36. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
37. Масенко Л. Т. Мілітарна лексика та її прагматичні функції в сучасному українському суспільно-політичному дискурсі. *Українська мова*. 2022. № 3 (83). С. 15–26.
38. Мачульська К. Я. Лінгвопрагматика комерційних гасел в англomовному інтернет-дискурсі реклами : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 168 с.
39. Осипенко В. Ю. Поняття дискурсу як комунікативного інтерактивного явища (на основі досліджень другої половини ХХ ст.). *Вчені записки*

ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72), № 5, ч. 1. С. 300–305. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.1/50>

40. Павлова Л. Комунікативно-прагматичний вимір в україномовному дискурсі соціальної реклами в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2024. № 65. С. 91–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.20>*
41. Павлюк Л. Г. Аксіологічні та структурні характеристики дискурсу реклами у мас-медіа. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2006. Вип. 29. С. 281–288.*
42. Полтавець Ю. С. Тексти видавничих і рекламних книжкових анотацій: комунікативно-прагматичний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70), № 4, ч. 4. С. 226–232. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-4/37>*
43. Пузанов В. М. Сучасний рекламний дискурс крізь призму наукових розвідок із соціальних комунікацій (2008–2017 рр.). *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2018. № 1. С. 151–160.*
44. Радю А. І. Типологія та лінгвістичні особливості функціонування ділової реклами (на матеріалі англomовної рекламної продукції) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 247 арк.
45. Самаріна В. В. Німецькомовний рекламний дискурс: прагматичний, когнітивний та лінгвостилістичний аспекти : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 210 с.
46. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
47. Семен Н., Тополюк К. Інноваційна лексика в мові сучасних веб-медіа (на прикладі інтернет-варіанту газети «День»). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки. 2020. Вип. 4. С. 205–210.*

48. Серажим К. С. Текст як комунікаційне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2011. № 2. С. 114–120.
49. Ситник І. В. Дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 46, т. 2. С. 123–125. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.30>
50. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
51. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. Київ : Наукова думка, 2010–2024. (Видані томи).
52. Соколова А. До проблеми вивчення військового дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. праць молодих учених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка*. 2024. Вип. 73, т. 3. С. 229–234. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-34>
53. Соколовська С. В. Історія становлення лінгвістичної прагматики в зарубіжній і вітчизняній науці. *Studia Philologica*. 2013. Вип. 1. С. 75–81.
54. Солощук Л. В. Особливості функціонування невербальних компонентів комунікації в англomовному діловому діалогічному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія*. 2013. № 1051, вип. 73. С. 77–82.
55. Степаненко М., Петюх В. Рекламний дискурс й українські вибори в проєкції на реалії та перспективи. *Lingua libera*. 2024. № 2. С. 26–40.
56. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія : навч. посібник*. Київ : НАКККиМ, 2019. 256 с.

57. Стишов О. А. Специфіка неосемантизації військової лексики в українському медіадискурсі періоду російсько-української війни. *Українська мова в часі війни: константи і динаміка* : зб. наук. праць. Київ : Ін-т української мови НАНУ, 2023. С. 108–117.
58. Суботіна В. Полон. Київ : Фоліо, 2024. 256 с.
59. Ткачук-Мірошніченко О. Є. Роль іконічного компоненту в англomовному рекламному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 59. С. 216–218.
60. Українська мова в часі війни: константи і динаміка : колективна монографія / за ред. К. Г. Городенської ; Ін-т української мови НАН України. Київ : Вид-во КММ, 2023. 248 с.
61. Українське термінознавство ХХ – початку ХХІ століття : колективна монографія / [Н. О. Яценко та ін.] ; Ін-т української мови НАН України. Київ : Ін-т української мови НАНУ, 2023. 312 с.
62. Хода Л. Мовні особливості зовнішньої реклами України в умовах воєнного часу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72), № 5. С. 81–86.
63. Хрушкова О. А. Рекламний текст як компонент комунікації (функціональні типи рекламних текстів Дніпропетровська). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 18, т. 1. С. 46–49.
64. Чех А. Точка нуль. Харків : Віват, 2017. 224 с.
65. Яценко Н. О. Формування української військової термінології: історико-дериваційний аспект : монографія. Київ : Наукова думка, 2007. 184 с.
66. Яценко Н. О. Назви військової форми одягу в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 20 с.

ДОДАТКИ

Словник новітнього мілітарного лексикону й субстандартних номінацій

- **Аватари** – військовослужбовці, які систематично зловживають алкоголем (сленг) (с. 18).
- **Агеес (АГС)** – автоматичний станковий гранатомет (с. 146).
- **Арафатка** – традиційна чоловіча хустка-шемаг, що захищає обличчя від пилу та сонця (с. 66).
- **Без зальотів, без забухів** – виконання обов'язків без дисциплінарних порушень та п'янства (сленг) (с. 151).
- **Бека (БК)** – бойовий комплект, боєприпаси (с. 43).
- **Бетеер / БТР-80** – бронетранспортер, бойова колісна плаваюча машина (с. 53, 54).
- **Бігали «на дальняк»** – відвідування вбиральні в польових умовах (соціолект) (с. 58).
- **Бліндаж** – заглиблене у землю фортифікаційне укриття (с. 73).
- **Блокпост** – загороджувальний контрольно-пропускний пункт на дорозі (с. 71).
- **Болти на кардан** – стійке сленгове висловлювання, що позначає категоричну відмову, невдачу або ігнорування (с. 62).
- **Британка** – військова форма або камуфляж британського зразка (наприклад, Multi-Terrain Pattern) (с. 14, 53).
- **Бронежилет** – захисне спорядження, що захищає тіло від куль та осколків (с. 74).
- **Бруствер** – насип у передній частині окопу чи бліндажу для захисту від вогню (с. 91).
- **Бундес** – військова форма чи спорядження німецького зразка (Бундесверу) (с. 56).
- **Бушел / Бушлат** – зимова колірна утеплена військова куртка (с. 78).
- **В увал (увальніє)** – піти у короткострокове звільнення з розташування частини (с. 19).
- **Вееспешники (ВСП)** – працівники Військової служби правопорядку (с. 53).

- **Взвод** – тактичний військовий підрозділ, що входить до складу роти (с. 78).
- **ВЛК** – Військово-лікарська комісія (с. 96).
- **Вог (ВОГ)** – постріл гранатометний (осколковий боеприпас для гранатомета) (с. 77).
- **Вопи (ВОП)** – взводні опорні пункти (с. 72, 85).
- **«Газелька»** – малотоннажний вантажопасажирський автомобіль (с. 88).
- **Гепешка (ГП)** – підствольний гранатомет (с. 91).
- **«Горючого»** – алкогольні напої на армійському сленгу (с. 9).
- **Гражданка** – цивільний одяг або цивільне життя поза армійською структурою (с. 77).
- **«Грязі»** – фронтове бездоріжжя, ускладнені погодні та ландшафтні умови (с. 9).
- **Двохсоті** – загиблі військовослужбовці (с. 16).
- **Дембеля** – військовослужбовці, які звільняються в запас (демобілізовані) (с. 53).
- **Деерге (ДРГ)** – диверсійно-розвідувальна група (с. 73).
- **Диверсант** – член підривної чи розвідувальної групи противника (с. 73).
- **Дойтер (Deuter)** – якісний тактичний або туристичний рюкзак однойменного бренду (с. 26).
- **Дот (ДОТ)** – довговчасна оборонна точка (с. 73).
- **Дурка** – психіатрична лікарня або важкий стан емоційного зриву на фронті (с. 161).
- **Екіп** – військове або захисне екіпірування, індивідуальне спорядження (с. 44).
- **Еспешка (СП)** – спостережний пункт (с. 153).
- **Замок** – заступник командира взводу (замкомвзводу) (с. 25).
- **Замполіт** – заступник командира з виховної (морально-психологічної) роботи (с. 52).

- **Зампотех батальйону** – заступник командира батальйону з озброєння та технічної частини (с. 60).
- **Зеленка** – лісиста місцевість, лісосмуга чи кущі, що використовуються як тактичне укриття чи зона засади (с. 73).
- **ЗЗК / ЗІЛ** – радянський вантажний автомобіль (с. 89).
- **«Йти в отріцалово»** – відкрита відмова виконувати накази (елемент пенітенціарного жаргону в умовах полону) (с. 141).
- **ІПП** – індивідуальний перев'язувальний пакет (с. 74).
- **Качка** – елемент або найменування військово-технічного засобу (с. 74).
- **Коліматорні приціли** – оптичні приціли для швидкого наведення на ціль на коротких дистанціях (с. 42).
- **Команда «На броню»** – наказ військовослужбовцям зайняти місця зверху на корпусі бронетехніки (с. 62).
- **Комір нової російської «горки»** – елемент штурмового вітрозахисного костюма противника (с. 147).
- **Комвзводу** – командир взводу (с. 53).
- **КПВТ** – кулемет Владимірова танковий крупнокаліберний (с. 65).
- **Лагодження нар** – ремонт дерев'яних настилів для відпочинку в бліндажах (с. 22).
- **Магазин (зняти магазин)** – місткість для набоїв у вогнепальній зброї (с. 25, 77).
- **Мамлєй (молодий мамлєй)** – молодший лейтенант (с. 26).
- **Матрасники** – тиллові військові або особи, відірвані від активних бойових дій (іронічне) (с. 44).
- **Мастюхи** – татуювання (елемент соціолекту в умовах ізоляції) (с. 26).
- **Муха (мухами)** – реактивна протитанкова граната (РПГ-18 або її аналоги) (с. 16).
- **Начпрод** – начальник продовольчої служби батальйону/частини (с. 58).
- **Начштабу** – начальник штабу військової частини (с. 59).

- **Нічні очі** – прилади нічного бачення, оптика для спостереження в темряві (с. 80).
- **«Ночнік» або «теплік»** – прилад нічного бачення або тепловізор (с. 134).
- **Ношений «Дубок»** – старий радянський або український камуфляж зразка «Бутан» (с. 31).
- **Нужники** – польові туалети у військовому таборі (с. 38).
- **Окопи** – фортифікаційні земляні споруди (рови) для захисту особового складу (с. 73).
- **Пазик** – загальноновживана назва автобусів марки ПАЗ (с. 29).
- **Палка-стрілялка** – іронічне, навмисно демілітаризоване найменування автомата (с. 157).
- **Пеем (ПМ)** – пістолет Макарова (с. 147).
- **Передок** – передова лінія фронту, зона ведення активних бойових дій (с. 41).
- **Піджак** – офіцер, який отримав первинне звання на військовій кафедрі цивільного ЗВО (іронічне) (с. 26).
- **«Пілюля» / «Таблетка»** – повнопривідний санітарно-евакуаційний автомобіль (найчастіше моделі УАЗ-452) (с. 88, 156).
- **Піксельці** – елементи форми або іронічно-пестливе маркування військових у піксельному однострої (с. 9).
- **ПКМ** – кулемет Калашникова модернізований (с. 53).
- **ПКТ** – кулемет Калашникова танковий (с. 65).
- **Польова кухня** – мобільний пункт приготування гарячої їжі в польових умовах (с. 73).
- **Польовки** – польова військова форма одягу (с. 38).
- **Профнастил** – металеві профільовані листи, що використовуються в укріпленнях (с. 71).
- **Птури (ПТУР)** – протитанкова керована ракета (або комплекс) (с. 62).
- **Пушкарів** – артилеристи, військовослужбовці гарматної обслуги (с. 17).
- **Рапіри** – 100-мм протитанкові гармати МТ-12 (с. 62).

- **Речмішок** – речовий мішок, брезентовий армійський наплічник (с. 65).
- **Розбиті артою** – позиції або споруди, знищені вогнем ворожої артилерії (с. 87).
- **Розгрузка** – розвантажувальний жилет для зручного носіння боєприпасів (с. 37).
- **Розтяжка** – прихована міна-пастка, що детонує від натягнення дроту (с. 65, 93).
- **Рота** – тактичний військовий підрозділ, що складається з кількох взводів (с. 78).
- **РПК** – ручний кулемет Калашникова (с. 53).
- **Сепари** – сепаратисти, колаборанти, представники проросійських збройних формувань (с. 71).
- **Сіра зона** – нейтральна територія між позиціями сторін, яку ніхто не контролює (с. 88).
- **Снаряд (снаряду)** – артилерійський боєприпас (с. 41).
- **Солдафони** – зневажливе найменування військових із обмеженим світоглядом (с. 59).
- **Станини под великокаліберні кулемети** – опори-триноги для стаціонарного встановлення важкої зброї (с. 86).
- **Старлей** – старший лейтенант (с. 13).
- **Таланівські берці** – армійське взуття українського виробника «Талан» (с. 79).
- **Трасери** – кулі або снаряди, що світяться під час польоту (с. 62).
- **УБД** – статус або посвідчення учасника бойових дій (с. 53).
- **Упали** – знеслилися, миттєво заснули або потрапили під раптовий обстріл (с. 25).
- **Учебка** – навчальний центр для підготовки мобілізованих військовослужбовців (с. 9).
- **Форма з емтіні (МТР)** – військова форма у камуфляжному забарвленні Multi-Terrain Pattern (с. 13).
- **Хамери (Хамві)** – американські армійські високомобільні колісні автомобілі (с. 62).

- **Чіпка** – військовий чепок, невеликий магазин або буфет на території частини (с. 17).
- **Шишар / Шишаріки** – радянський повнопривідний вантажний автомобіль ГАЗ-66 (с. 25, 62).
- **Шнир** – дневальний, прибиральник (кримінальний соціолект у контексті пенітенціарної ізоляції) (с. 17).
- **Штабісти** – офіцери управлінської ланки, що служать у штабах частин (с. 79).
- **Штрафники** – особи, які вчинили порушення й несуть дисциплінарне покарання (с. 38).
- **Звести на "воп"** – передислокувати підрозділ або окремих бійців на взводний опорний пункт (с. 85).